

Scenarios of the Next Decade for National Cooperatives Economy System

AMIR MEYMANATABADI¹, SAYED SHAMSODIN HOSEINI*²,
ABDOLRAHIM PEDRAM³, SAEGH KHALILIAN⁴

1, Ph.D Candidate For Futures Studies Management, Supreme University of National Defence, Tehran, Iran

2, Faculty Member, University of Allameh Tabatabaei, Tehran, Iran

3, Faculty Member, Supreme University of National Defence, Tehran, Iran

4, Faculty Member, University of Tarbiat Modares, Tehran, Iran

(Received: Jun. 4, 2020- Accepted: Jul. 28, 2020)

ABSTRACT

For a number of reasons, including more compliance with the religious democratic system and inconsistency with the criteria of the capitalistic economic system, in Islamic revolution, the cooperative sector could well receive increased attention on the part of the economic activists. Also, in the pursuit, a great effort has been made for further strength of the sector. This research was an attempt to develop scenarios for the future of cooperatives economy system in Iran. To do this, scenario development method was used. The data was gathered through a review of available documents and articles as well as interviews with 18 experts with a very good command of cooperatives economy. Regarding that the national economy is currently dominated by the government, the key identified uncertainties for cooperative economy included: Whether the government supports or not and whether people embrace or not. Considering the two-sided nature of the uncertainties, four scenarios could be conceived. Scenario 1 as the most desirable one to occur for cooperative economy in the next decade was metaphorically named: climb of cooperatives. In scenario 2, absence of willingness in people, as the major factor responsible for the growth of cooperatives, would result in the gradual decline or “descend of cooperatives“. Under scenario 3, in spite of absence of supports by the government, popular willingness causes cooperatives to experience a gradual growth (take off) in short-term and an increasing trend in long term. Scenario 4 which is less likely to occur as compared to the other scenarios, would lead to the collapse (crash) of cooperatives in Iran. In order to manipulate the uncertainties for a better result, general and specific solutions were provided to bring the Cooperatives Economy System closer to the intended vision for the next decade and prevention from undesirable ones.

Keywords: Scenarios, foresight, Cooperatives Economy System, Next Decade.

Objectives

The goal of this research was development of scenarios for national cooperatives economy in Iran. Realization of this goal depends on addressing a number of sub-objectives. These include: A review of cooperative movement in Iran and other parts of the world in terms of theoretical and practical backgrounds of futures studies and scenario development; identification of economic, social, cultural, technological and geographical factors affecting cooperatives economy of Iran in the next decade; identification of actors and driving forces and their levels of importance in development of cooperative economy in Iran; determination of uncertainties in development of cooperative economy and extraction of key uncertainties; delineation of framework for cooperative economy scenarios; an analysis and deduction of possible scenarios; and provision of alternative solutions for directing the uncertainty of future the of national cooperatives economy towards realization of the desirable scenarios.

Methods

This research is based on a descriptive-analytical methodology. The data required was gathered through two successive panel of experts, in which different ideas, viewpoints and experiences of 18 experts and pundits with highly specialized studies and field expertise were obtained to be analyzed using GBN method for scenario development method through deductive approach.

Findings

Following the required steps for scenario development and taking in to consideration two key uncertainties for Iranian cooperatives economy, four scenarios can be conceived for our purpose scenario 1 which is the most desirable one for cooperatives economy in the next decade is called “climb of cooperatives”. In scenario2, absence of willingness in people to embrace cooperatives, results in the gradual decline or “descend of cooperatives”In scenario3, despite lack of governmental support, showing willingness on the part of people leads to a gradual growth (take off) in short term and a growing trend in long term. Scenario 4, as the less likely one to occur, results in the collapse (crash) of the cooperative movement in Iran.

Conclusion and policy implications

Realization of the desirable scenarios for cooperative economy in the next decade depends thoroughly on how to manipulate the key uncertainties. for appropriate manipulation of the uncertainties, thus, the proposed solutions must cause us approach the intended vision for the next decade, i.e .achievement of desirable scenarios and prevention from undesirable ones. Must important solutions and recommendation For this purpose include: changing the structure of cooperative Formation (turning government –affiliated institutions into community-affiliated ones); empowering cooperatives for competition under the global economic circumstances in the future (merger of the same small-and mid –sized co-ops in to larger and stronger ones);changing the direction of cooperative sector towards

Formation of specialized knowledge-based and new generation cooperatives in compliance with the rapid technological developments in the next decade: revising existing rules and regulations of cooperative sector the cumbersome ones that hinder the development of non-governmental sector (for this purpose,all national prevailing economic,social and cultural circumstances need to be taken into consideration: however excessive changes must be avioded to allow a better stability of the establishd cooperatives and help mid-term policy making and planning for the sector. Elimination of cumbersome rules as a very important measure may well enable the environment for an increased share of non-governmental sectors in the national economy).

سناریوهای دهه آینده نظام اقتصاد تعاونی‌های کشور

- امیر میمنت آبادی^۱، سید شمس‌الدین حسینی^{۲*}، عبدالرحیم پدرام^۳، صادق خلیلیان^۴
- ۱، دانشجوی دکتری گروه آینده پژوهی، دانشکده مدیریت استراتژیک دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران
- ۲، عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
- ۳، عضو هیات علمی دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران
- ۴، عضو هیات علمی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
- (تاریخ دریافت: ۹۹/۳/۱۵ - تاریخ تصویب: ۹۹/۵/۷)

چکیده

بخش تعاونی به دلایلی از جمله سازگاری بیشتر آن با نظام مردم‌سالاری دینی و دور بودن از معیارهای نظام اقتصاد سرمایه‌داری، به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی بیشتر مورد توجه فعالان اقتصادی قرار گرفت و در ادامه نیز برای تثبیت و استحکام آن تلاش‌های زیادی انجام شده است. هدف اصلی این تحقیق، تدوین سناریوهای آینده نظام اقتصاد تعاونی‌های کشور است. در تحقیق حاضر، از روش سناریونویسی استفاده شده است. گردآوری اطلاعات از طریق بررسی اسناد و مقالات موجود و نیز مصاحبه با ۱۸ نفر از خبرگان، اساتید و صاحب‌نظران بخش تعاونی که بر موضوع اقتصاد تعاونی‌ها اشراف دارند، انجام شده است. با توجه به شرایط اقتصاد ملی که در حال حاضر بیشتر دولتی است، کلیدی‌ترین عدم قطعیت‌های شناسایی شده در تحقیق، حمایت یا عدم حمایت حاکمیت و استقبال یا عدم استقبال مردم از اقتصاد تعاونی است. با توجه به دوسویه بودن عدم قطعیت‌های به‌دست آمده، در مجموع چهار سناریو متصور است. سناریوی اول، مطلوب‌ترین سناریو برای اقتصاد تعاونی در دهه آینده است و اوج‌گیری تعاونی نام‌گذاری شده است. در سناریوی دوم، عدم استقبال مردم که اصلی‌ترین عامل عدم رشد و بالندگی تعاون می‌باشد، به افول بطنی (فرود) تعاونی‌ها منجر خواهد شد. در سناریوی سوم، چون گرایش و استقبال مردم وجود دارد، علی‌رغم عدم بهره‌مندی از حمایت حاکمیت، تعاونی‌ها در کوتاه مدت به رشد بطنی (خیزش) خواهند رسید، اما در درازمدت شاهد افزایش سرعت رشد خواهند بود. سناریوی چهارم که احتمال آن از سه سناریوی دیگر کمتر است، منجر به فروپاشی (سقوط) نهضت تعاونی در ایران می‌شود. در پایان، برای مدیریت عدم قطعیت‌ها، ابتدا، راهکارهایی کلی و سپس، راهکارهای اختصاصی برای دو عدم قطعیت کلیدی ارائه شده است تا نظام اقتصاد تعاونی را به چشم‌انداز مطلوب دهه آینده نزدیک کند و مانع تحقق سناریوهای نامطلوب شود.

واژه‌های کلیدی: سناریو، آینده‌نگاری، سناریونویسی، اقتصاد تعاونی، دهه آینده

مقدمه

شکل‌دهی سایر ابعاد آن نظیر فرهنگ، سیاست، معیشت و مدل پیشرفت دارد. پدیده‌هایی مثل فقر و ثروت، عدالت و بی‌عدالتی و امثالهم همگی تحت تأثیر نوع،

ساختار و کارکرد یک نظام اقتصادی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان هر نظام حکومتی، نقش به‌سزایی در

حالیست که پتانسیل بسیار بالاتری را در این حوزه می‌تواند از خود نشان دهند (ICA, 2018). جدای از این آمار و ارقام، اشتغال تعاونی‌ها غالباً پایدارتر است، نابرابری درآمدی در آن پایین‌تر است و یکی از ویژگی‌های بارز آن، توزیع بهتر درآمد بین مناطق روستایی و شهری است (Roelants et al., 2014). تعاونی‌ها در آن دسته از بخش‌های اقتصادی که با تغییرات جمعیتی آینده، مانند سالمندی جمعیت (از بعد ارایه خدمات مراقبتی به‌ویژه به سالمندان) و مهاجرت نیروی انسانی سروکار دارند، به‌سرعت در حال رشد هستند (ILO, 2016). تعاونی‌ها به‌عنوان کنشگران کلیدی^۴ در عرصه اقتصاد اجتماعی^۵ ثابت کرده‌اند که می‌توان ضمن حفظ و تداوم موفقیت اقتصادی، رشد پایدار و جامع زیست-محیطی و اجتماعی عادلانه‌تر را نیز در دستور کار قرار داد. (Roelants, et al., 2012). براساس نتایج بررسی‌های متعدد و متوالی سالیانه، کشورهای اروپایی عضو CECOP-CICOPA، قدرت تاب‌آوری و مقاومت تعاونی‌ها در مقابله با بحران‌ها را به ویژگی‌های منحصر به فرد تعاونی‌ها، از جمله مشارکت اعضا در مدیریت تعاونی، افزایش و انباشت وجوه ذخیره، ارتباط با نیازهای محلی و مشارکت جامعه، ظرفیت ساماندهی و واگذاری کسب و کار به کارکنان و یا اعضا، همیاری (کمک متقابل) و تشکیل گروه‌ها و ائتلاف‌های افقی بین تعاونی‌ها نسبت می‌دهند (Roelants, et al., 2012). همچنین، پژوهشگران در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که عناصر اساسی برای یک رویکرد تعاونی موفق: نزدیکی جغرافیایی، اعتماد، نوآوری، انتشار دانش، رقابت، نقش دولت، دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقاتی، مدیریت مشارکتی و فناوری‌های جدید می‌باشند (Haji et al., 2017). در مقابل، تحقیقات دیگری به دلایل عدم موفقیت تعاونی‌ها اشاره نموده‌اند. در پژوهشی که با عنوان نقش تعاونی‌ها در حفظ معیشت جوامع روستایی: تعاونی‌های روستایی در منطقه شوروگوی زیمبابوه بر روی تعاونی‌ها انجام دادند؛ مدیریت ضعیف و کمبود مهارت‌های مدیریتی را از جمله موانع موفقیت این

ساختار و محتوای نظام اقتصادی قرار دارند. از این‌رو، مطالعه و ارزیابی مستمر نظام‌های اقتصادی، نقش مؤثری در تعیین جهت‌گیری‌های هر کشور دارد. در کشور ما، قانون اساسی، نظام اقتصادی را به سه رکن اصلی، شامل اقتصاد دولتی، اقتصاد تعاونی و اقتصاد بخش خصوصی تقسیم کرده و کلیه فعالیت‌های اقتصادی در درون این بستر سه‌گانه انجام می‌شود (Taleb, 1997). در این میان، بخش تعاونی به دلایلی، از جمله سازگاری بیشتر با نظام مردم‌سالاری و دور بودن از معیارهای نظام‌های اقتصادی سرمایه‌داری، به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی بیشتر مورد توجه فعالان اقتصادی قرار گرفت (Rostami Sharbabaki, 2016). برای تثبیت و استحکام آن تلاش‌های زیادی انجام شد که در اساسی‌ترین اقدام آن در ابلاغ سیاست‌های کلی اصلی ۴۴ قانون اساسی، اولویت فعالیت‌ها و برنامه‌های اقتصادی کشور به این بخش تعلق گرفت (Khosravi, 2017). اهمیت این بخش از اقتصاد به کارکردهای توأم اقتصادی و اجتماعی آن بر می‌گردد که پژوهش‌های داخلی و خارجی مختلفی به این ابعاد پرداخته‌اند. بر مبنای تجربیات جهانی، تشکلهای و شرکت‌های تعاونی در مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه می‌توانند در مقابله با فقر، اشتغال‌زایی و توسعه روستایی ایفای نقش نمایند (Najafi et al., 2019). اقتصاد تعاونی به‌عنوان، اقتصاد جامع‌تر اجتماعی و همبستگی^۱ (که تشکلهای خودیار، بنیادها، انجمن‌ها، بنگاه‌های کارگر-مالک، سازمان‌های غیرانتفاعی، سازمان‌های غیردولتی یا مردم نهاد، بنگاه‌های اجتماعی و غیره را نیز در برمی‌گیرد و تعاونی‌ها یکی از ستون‌های اصلی آن به‌شمار می‌آیند)، سهم گسترده‌تری از جمعیت شاغل در جهان را به خود اختصاص می‌دهند. افزون بر این، طبق گزارش سازمان بین‌المللی کار (ILO, 2015) بسیاری از تعاونی‌ها با حضور فعال در خوشه‌بندی^۲ تولیدکنندگان و بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط^۳ حتی بخش عظیم‌تری از عالم اشتغال را تحت پوشش قرار داده‌اند و این در

1. social and solidarity economy

2. Clustering

3. Small- and Medium- sized Enterprises (SMEs)

4. Key Actors

5. Social Economy

سناریونویسی یا سناریو پردازی، یکی از متداول‌ترین شیوه‌های آینده‌پژوهی یا به بیان بهتر، آینده‌آفرینی است که در آن با طراحی سناریو، رویدادهای آینده با استفاده از روابط علی و منطقی به رویدادهای امروز جهان پیوند زده می‌شود. طراحی سناریو، ابزار برنامه‌ریزی راهبردی برای دوره‌های میان‌مدت و بلندمدت تحت شرایط عدم قطعیت بوده و به ما در بهبود راهبردها، طرح ریزی برنامه‌هایی برای مقابله با رویدادهای غیرمنتظره و راهنمایی برای حرکت در مسیر کمک می‌کند. بدین ترتیب، دستیابی به سناریوهایی برای آینده نظام اقتصاد تعاونی با در نظر گرفتن مجموعه عوامل پیشران، کنش‌گران و عدم قطعیت‌ها می‌تواند مدیران و تصمیم‌گیران مربوطه را در هدایت مسیر آینده این بخش یاری کرده و ابزاری مؤثر برای تفکر راهبردی در این عرصه فراهم سازد.

بر مبنای سیاست‌های کلان اقتصادی و ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی از سوی مقام معظم رهبری و تأکید معظم‌له بر حرکت به سوی مردمی‌سازی نظام اقتصادی و دستیابی به اقتصاد مقاومتی، ضرورت تقویت ارکان غیر دولتی نظام اقتصادی در کشور وجود دارد.

با وجود تأکیدی که در اسناد بالادستی کشور بر توسعه این بخش از نظام اقتصادی به‌عنوان عنصری اثرگذار در فرایند توسعه کشور شده است و نیز با توجه به ظرفیت‌های بخش‌کشاورزی برای توسعه تعاونی‌ها و الزامات قانونی برای توسعه تعاونی‌ها به‌عنوان ساختارهای نهادی ظرفیت‌ساز و توانمندساز در بخش‌های مختلف اقتصادی، هنوز این بخش سهم قابل توجهی در اقتصاد کشور ندارد.

اگر چه گفته می‌شود سرمایه‌گذاری کافی توسط دولت یا بخش خصوصی، اعم از داخلی و خارجی، موجب ایجاد اشتغال، تولید و رونق، خواهد بود، ولی نادیده گرفتن مردم به هر دلیلی، جامعه را در رسیدن به اهداف بلند خود با نارسایی و مشکل روبه‌رو خواهد ساخت. در این صورت، شاخص‌های مد نظر از قبیل توزیع عادلانه امکانات، عدم تبعیض، مسئولیت‌پذیری، روحیه خودیاری و کمک متقابل، تشویق مردم به پس‌انداز و تأمین منابع مالی طرح‌های تولیدی و عمرانی، روشی پسندیده برای

تعاونی‌ها برشمردند (Najafi et al., 2019). Yazdani et al. (۲۰۱۷) نیز در مقاله خود با عنوان تحلیل اقتصادی تعاونی‌های پره؛ عدم حمایت‌های مالی دولت و حمایت‌های قانونی ضعیف از تعاونی‌ها و نیز عدم آموزش مناسب به صیادان را از عوامل عدم موفقیت تعاونی‌ها برشمردند. بنابراین، تجارب داخلی و خارجی چه آنهایی که به کلیت نظام اقتصاد تعاونی و کارکردهای کلان اقتصادی و اجتماعی آنها پرداختند و چه مطالعات محدود گرایشی یا منطقه ای که بیشتر به دلایل موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های خاصی اشاره نمودند، موید این موضوع می‌باشد که حمایت دولت‌ها و حمایت‌های قانونی از یک‌طرف و نقش اعتماد مردم و مدیریت مشارکتی، از طرف دیگر، در موفقیت یا عدم موفقیت اقتصاد تعاونی‌ها در کشورها موثرند.

با وجود اهمیت بحث اقتصاد تعاونی و تأکید ویژه بر آن در سطح جهان و در قانون اساسی جمهوری اسلامی، این بخش از اقتصاد تاکنون به دلایل عدیده نتوانسته است نقش و سهمی را که قانون برایش تعریف کرده است، محقق سازد و در واقع، هنوز از ظرفیت‌ها و مزیت‌های شیوه تعاونی در جذب سرمایه‌ها و منابع برای نقش آفرینی شایسته در اقتصاد ملی، بهره‌برداری مناسبی صورت نگرفته است (Mehri et al., 2016). لذا، تحقیق حاضر با کارکردهای مختلفی که ذیلاً به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود، می‌تواند یاریگر مدیران و تصمیم‌گیران این بخش در مواجهه با عدم قطعیت‌ها بوده و حرکت در مسیر آینده توسعه نظام تعاونی را هموارتر سازد.

ترسیم جهت‌گیری‌های آینده اقتصاد تعاونی‌های کشور.

کسب شناختی دقیق از کنش‌گران (بازیگران) اثرگذار بر توسعه اقتصاد تعاونی.

شناسایی پیشران‌های توسعه اقتصاد تعاونی و توصیف آینده بر مبنای نیروهای بزرگ تغییر.

دستیابی به شناختی از عدم قطعیت‌های توسعه اقتصادی تعاونی‌های کشور.

طراحی و تدوین سناریوهای مناسب برای آینده اقتصاد تعاونی کشور.

(Ringland, 1998). سناریو چهره آینده است؛ پیش‌گویی نیست و هدف سناریوسازی، گسترش تفکر مثبت به آینده و عمق بخشیدن به طیف بدیل‌هایی است که می‌تواند مد نظر ما باشد (Porter, 1985).

سناریوها شکل‌های متعددی دارند که بهترین آن‌ها به‌طور نظام‌مند خلق می‌شوند، یعنی دارای یک پشتوانه منطقی هستند که متغیرها را در موقعیت مورد مطالعه، شناسایی و برای سناریو مضامین کلی تعریف می‌کنند و سپس، برای متغیرهای سناریو، ارزش‌های کمی و کیفی تعیین می‌کنند. به این ترتیب، یک تصویر یک پارچه خلق می‌شود. سناریوها ممکن است به شکل‌های مختلف، از یک پاراگراف تا یک متن چند صفحه‌ای باشند، بستگی دارد به اینکه تصمیم بگیریم از سناریو به‌عنوان راهی برای گفتن داستان کامل استفاده کنیم یا اینکه بخواهیم ذهن دیگران را بر روی برنامه‌ریزی دورتر بگشاییم. ضعف آن این است که بعضی‌ها سناریو را نمی‌پسندند، از رویکرد سناریو خوششان نمی‌آید و معمولاً آن را درخور توجه نمی‌دانند، در این مورد، باید همیشه یک مکمل، ارایه تحلیلی رسمی‌تر با همان هدف داشته باشیم (Golen & Gorden, 2014).

سناریو، تصویر خود سازگاری از آینده یا جنبه‌هایی از آن است. بهترین سناریوها چنان به دقت طراحی می‌شوند که از لحاظ مفهومی یکپارچه و سودمند باشند. سناریوها اساساً به تشریح و توصیف ادامه رویدادها می‌پردازند. چه این رویدادها به‌صورت استمرار رویدادهای فعلی باشند و چه برخلاف رویدادهای فعلی باشند. در سناریو، این تشریح و توصیف به‌گونه‌ای است که انتخاب‌های پیش‌رو، نتایج هر انتخاب و غیره مشخص می‌شوند. همچنین، به‌عنوان ابزاری اکتشافی و یا ابزار تصمیم‌گیری نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش، به‌عنوان یکی از پایدارترین و پر استفاده‌ترین ابزارهای آینده‌اندیشی است، که کاربردهای متنوع و گسترده‌ای دارد (Eslater, 2011).

سناریوها نمایندگان برگزیده شده از فضای آینده‌های بدیل هستند. شناسایی آینده‌های بدیل و تبدیل آن‌ها به مجموعه سناریوها را چگونه باید انجام داد؟ سناریوها را از کجا باید یافت؟ سه رویکرد کلی برای پاسخ به این سوال‌ها پیشنهاد شده‌است: رویکردهای

گسترش عدالت اجتماعی و بالاخره ساختاری شایسته برای تأمین مقرون به صرفه نیازهای مصرف‌کنندگان، صنعتگران و تولیدکنندگان خواهد بود (Mashima, 1995).

برای این منظور، بررسی و آینده‌نگری نظام مطلوب اقتصاد تعاونی در جهت تأمین منافع بازیگران اجتماعی (دولت، مردم، دانشگاه‌ها، کار ...) امری لازم و ضروری است. از این‌رو، در پژوهش حاضر، پژوهشگر با شناسایی دقیق نقش دولت جمهوری اسلامی ایران و انواع برخورد دولت با بخش تعاون، مناسبات دولت با شرکت‌های تعاونی، وظایف هدایتی، حمایتی و نظارتی دولت، حفظ استقلال تعاونی‌ها، تعیین پارامترهای اساسی برای موفقیت در تشکیل و اداره تعاونی، با استفاده از سناریونگاری، به خلق چشم‌اندازهای بدیل مبادرت می‌نماید. در روند رویارویی اقتصاد تعاونی‌ها با دگرگونی‌های بنیادین آینده، عدم قطعیت‌های کلیدی رخ می‌نماید این عدم قطعیت‌ها بایستی به‌گونه‌ای مدیریت شوند تا فضایی مطمئن برای تحقق سناریوی مطلوب در حوزه اقتصاد تعاونی‌ها ایجاد شود. یکی از راه‌های تحقق چنین مهمی، آینده پژوهی اقتصاد تعاونی‌های کشور با تکیه بر شیوه سناریونگاری است.

سناریو مورد توجه بسیاری از نویسندگان، مثل ورن، هاکسلی و اورول، بوده است. در این نمونه‌ها، می‌توان سناریو را چشم‌انداز جهانی جامعی دانست که تصویری تمام‌نما از آنچه بشر ممکن است در آینده قابل پیش‌بینی با آن روبه‌رو شود ترسیم می‌کند. با این حال، تحلیل سناریویی نوین، نیازمند توجه به پدیدارهای "ملموس" جاری در جهان واقعی است تا بتواند نتایج آینده را پیش‌گویی کند (Jaoutzi & Meocipiu, 1995).

فرهنگ لغات، سناریو را "ترسیمی کلی از یک رویداد طبیعی یا یک سلسله رویدادهای مورد انتظار" می‌داند (Fahey & Randall, 1998). اما در یک معنای تخصصی‌تر، سناریو، داستانی توصیفی از بدیل‌های منطقی است که ناظر بر بخش خاصی از آینده است

1. Verne
2. Huxley
3. Orwell

در قالب سه مرحله به بررسی وضعیت کنونی نظام ترویج کشاورزی ایران، شناسایی عوامل درون و برون بخشی تأثیرگذار بر نظام ترویج کشاورزی ایران تا افق ۱۴۰۴ و تدوین سند چشم‌انداز آن برای افق ۱۴۰۴ پرداخته است. Giaoutzi et al. (۲۰۱۲) در تحقیق خود با عنوان "تحلیل سناریو به‌عنوان ابزار آینده‌نگاری در کشاورزی" اشاره کرده اند که پیچیدگی و عدم قطعیت، مسایل کلیدی در پی بردن به تحولات آینده‌اند. افزون بر این، آینده را اگرچه نمی‌توان پیش‌بینی کرد، اما پر واضح است که پاره‌ای تصمیمات (اقدامات) خاص می‌تواند آینده را برای رسیدن به مسیرهای مطلوب و موردنظر، تحت تأثیر قرار دهند. Hogeland (۲۰۱۵) در تحقیق خود با عنوان "مدیریت عدم قطعیت و انتظارات: واکنش راهبردی تعاونی‌های کشاورزی ایالات متحده به صنعتی شدن کشاورزی" اشاره دارد؛ روند صنعتی‌سازی کشاورزی در سده ۲۰ میلادی، تعاونی‌های کشاورزی را با چالشی مواجه ساخت که نه خود در شکل‌گیری آن نقش داشتند و نه راه‌گریزی از رو در رو شدن با آن داشتند. Vanhoek et al (۲۰۱۶) در تحقیق خود با عنوان "فرصت‌هایی برای افزایش شانس موفقیت تعاونی‌ها در دراز مدت از طریق برنامه‌ریزی راهبردی" به این سوال پاسخ دادند که چگونه می‌توان با برنامه‌ریزی راهبردی از همان ابتدای کار، شانس موفقیت تعاونی‌ها را برای بلندمدت افزایش داد؟

از منابع علمی معتبر منتشر شده در موضوع تحقیق می‌توان به کتاب "تعاون در متن اقتصاد" اشاره کرد که توسط Vister et al. در سال ۲۰۱۶ و از طریق انتشارات دانشگاه منچستر انگلستان منتشر شده است. این کتاب، شامل مقالات برگزیده همایش علمی بین‌المللی مهمی است که در تابستان سال ۲۰۱۲ و با همین عنوان کتاب توسط دانشکده تعاونی دانشگاه منچستر برگزار شده بود.

استقرایی (توفان فکری)، فزاینده و استنتاجی (Pedram & Ahmadian, 2015) که در تحقیق حاضر از رویکرد استقرایی استفاده شده است.

در مورد پیشینه موضوع پژوهش، تحقیقات انجام شده یا سایر منابع علمی منتشر شده و مورد بررسی را می‌توان در سه گروه تقسیم نمود: ۱- تحقیقات و مطالعاتی که صرفاً از بعد روش‌شناسی با تحقیق حاضر مشابهت داشته و آینده‌نگاری را به‌طور عام و روش سناریونویسی را به‌طور خاص، مورد استفاده قرار دادند. ۲- تحقیقات یا منابعی که به موضوع تعاونی‌ها در آینده و یا اقتصاد تعاونی به‌طور کلی پرداخته اند. ۳- تحقیقاتی که هم از بعد روش‌شناسی و هم از بعد موضوعی با تحقیق حاضر مشابهت دارند. Deller et al. (۲۰۰۹) در تحقیقی به بررسی و تشریح حجم و اندازه اقتصاد تعاونی در ایالات متحده پرداختند. از موارد دیگری پژوهش آنها، ویژگی‌های حقوقی و اقتصادی مورد استفاده برای تعریف تشکلهای اقتصادی تعاونی، روش‌های مورد استفاده برای اندازه‌گیری فعالیت‌های تعاونی در تمامی بخش‌های اقتصاد ایالات متحده بوده است. Darabi et al (۲۰۱۹) در تحقیق خود به چهار سناریوی محتمل آینده کسب و کار در ایران بر پایه ساختار جمعیتی پرداختند که در مطلوب ترین سناریو با ایجاد میانگین ۷۰۰ هزار شغل در سال، تا سال ۱۴۲۰ درصد بیکاران کشور به ۴ درصد خواهد رسید. Fulton & Giannakas (۲۰۱۲) در تحقیق خود با عنوان "آینده تعاونی‌های کشاورزی" با پرداختن به مفاهیم کلیدی مورد نیاز برای بررسی تعاونی‌های کنونی و آتی، این مفاهیم به‌گونه‌ای در قالب یک چارچوب گنجانده شوند که بتوان از آنها برای بررسی شرایط و مسایل بسیار متفاوت متعددی که احتمال دارد در آینده، تعاونی‌های کشاورزی با آنها روبه‌رو شوند بهره گرفت. Ahmadi (۲۰۲۰) در تحقیق خود در سال ۱۳۹۵ به سناریوهای آینده تقاضای مسکن از طریق شرکت‌های تعاونی مسکن کارمندی و کارگری، در استان پرداخته است. Feli Nahavand (۲۰۱۳) در پایان نامه دوره دکتری، در سال ۱۳۹۲، نظام ترویج کشاورزی ایران را آینده‌نگاری کرده است. این تحقیق

2. Scenario Analysis as A Foresight Tool in Agriculture
3. Managing Uncertainty and Expectations: The strategic response of Us Agricultural cooperatives to agricultural industrialization
4. Opportunities to Enhance Cooperatives Long-term Success Through Strategic Planning

1. The Futre of Agricultural Cooperatives

سناریو، نگاه به آینده از دریچه و چشم‌اندازی ویژه است که در چارچوب آن، داستان تصویر شده دارای سازگاری منطقی بوده و رخداد‌های بیرون از حقیقت در تاروپود آن راهی ندارد. هر سناریو، بیانگر وضعیت‌های احتمالی از آینده است که از سوی نگارندگان سناریوها به‌عنوان آینده‌ای در خور توجه مطرح شده‌است. این سناریوها، سازمان‌ها و جامعه را برای رویارویی با دگرگونی‌های بنیادین آینده آماده می‌کنند (Pedram & Zali, 2015).

براین اساس، تحقیق حاضر دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی است. داده‌های به‌شيوه میدانی و از طریق برگزاری دو نشست خبرگی (پانل تخصصی) و با بهره‌گیری از نظرات، دیدگاه‌ها و تجربیات ۱۸ تن از کارشناسان و خبرگان دارای مطالعات تخصصی و تجارب میدانی، جمع‌آوری گردید و با روش سناریونگاری و با رویکرد استنتاجی و الگوی شبکه جهانی کسب و کار مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

الگوی مورد استفاده در این پژوهش پیش‌تر توسط سیرس، فالتون و شوارتز تشریح و مورد استفاده قرار گرفته است. شوارتز فردی است که طی دهه هشتاد میلادی، کاربرد سناریوها را در برنامه‌ریزی‌های شرکت نفتی رویال داچ شل پیاده کرده و توسعه داده است و کتاب وی "هنر دورنگری" یکی از پر خواننده‌ترین کتاب‌ها در زمینه تدوین سناریو است.

گام‌های موردنظر برای اجرای الگوی سناریونویسی، معمولاً هشت گام است که توسط محققین مختلف داخلی و خارجی به‌کار گرفته می‌شود. این گام‌ها به‌شرح ذیل است:

گام صفر: تمهیدات لازم از ابعاد اجرایی و مفهومی.
گام اول: شناسایی کنشگران اعم از تحت نفوذ و خارج از نفوذ و تعیین میزان اهمیت آن‌ها (Pedram & Zali, 2015: 24).

گام دوم: شناسایی مولفه‌ها و عوامل تأثیرگذار اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی، ژئوپلیتیک.
گام سوم: شناسایی پیشران‌ها و میزان اهمیت آن‌ها (Nazemi, 2012: 48).

گام چهارم: شناسایی عدم قطعیت‌ها.

هدف اصلی از برگزاری این همایش علمی آن بود که نشان دهد نهضت تعاونی چگونه توانست جایگاه خود را به‌عنوان بازیگری محوری و اصلی در متن تفکرات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جاری مجدداً به‌دست آورد. از منابع معتبر دیگر می‌توان به کتاب "تعاونی در هزاره سوم اشاره کرد که توسط اتحادیه بین‌المللی تعاون تالیف و در سال ۱۳۸۵ توسط حمید انصاری ترجمه شده است. در این کتاب آمده است؛ شرکت‌های تعاونی، قطعاً با شرایط و مسایل تازه‌ای روبه‌رو خواهند شد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها، می‌توان به افزایش رقابت بین رقبای قدیم و جدید، افزایش قدرت شرکت‌های چند ملیتی و بحران‌های پیش‌روی جوامع اشاره داشت (Ansari, 2006).

در تحقیق حاضر، از کلیه پژوهش‌های انجام شده و منابع علمی معتبر منتشر شده، چه از بعد روش‌شناسی آینده پژوهی یا سناریونویسی و چه از بعد، توجه خاص به اقتصاد تعاونی و شناخت کنشگران و پیشران‌های موثر در اقتصاد تعاونی‌ها در آینده، بر اساس تجارب داخل و خارج از کشور، بهره‌برداری شد. هر چند از بعد جامعیت موضوع (اقتصاد تعاونی به‌طور عام و نه صرفاً در یک گرایش خاص یا منطقه جغرافیایی محدود)، می‌توان تحقیق حاضر را لااقل در داخل کشور، یک نوآوری قلمداد کرد.

روش‌شناسی تحقیق

از حیث نوع برخورد با داده‌ها می‌توان تحقیقات را به دو دسته کلی توصیفی و آزمایشی تقسیم کرد که با توجه به ویژگی‌های این دو دسته، تحقیق حاضر در دسته اول جای می‌گیرد (Sarmad et al., 2010). از بعد پارادایم فلسفی نیز تحقیقات ممکن است با روش کمی، کیفی یا تلفیقی انجام شود (Tabibi et al., 2014). در پژوهش‌های کیفی، برای درک و تبیین پدیده‌های اجتماعی، از داده‌های کیفی نظیر داده‌های حاصله از مصاحبه‌ها، مستندات، مشاهده مشارکتی، پرسشنامه و غیره استفاده می‌شود (Danaeifard et al., 2007).

در تحقیق کیفی حاضر اصلی‌ترین روش مورد استفاده جهت تحقق هدف اصلی (ارایه سناریوهای نظام اقتصاد تعاونی در دهه آینده)، روش سناریونویسی است.

تجربه نمونه‌ها در بخش تعاونی ۱۰ سال و حداکثر آن ۳۳ سال و میانگین ۲۴ سال بوده است. هر چند حدود ۲۰ درصد نمونه‌ها عضو هیات علمی بودند، ولی بیش از ۵۰ درصد نمونه‌ها علاوه بر مسئولیت‌های اجرایی در بخش تعاونی، در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی نیز تدریس می‌کردند که نشان‌دهنده به‌روز بودن دانش آنها نسبت به تحولات آینده بخش تعاونی با عنایت به تجارب و اطلاعات کسب شده از شرایط داخلی و بین‌المللی تعاونی‌ها دارد.

ب) یافته‌های پژوهش کیفی حاضر در قالب گام‌های تدوین سناریو

در تحقیقات کیفی تشریح فرایند و اقدامات هر مرحله بخشی از نتایج و دستاوردها به حساب می‌آید که در اینجا مراحل هشت‌گانه طی شده تا تحلیل سناریوها و راهکارهای مدیریت عدم قطعیت‌ها به تفکیک گزارش می‌شود.

گام صفر: فراهم نمودن تمهیدات لازم

تشکیل تیم سناریونویسی با مسئولیت پژوهشگر و مشارکت حداقل ۵ نفر از صاحب‌نظران بخش تعاونی کشور (حداقل دارای ۲۰ سال تجربه اجرایی و تحقیقاتی مرتبط).

شناسایی سایر خبرگان در دو بخش دولتی و غیردولتی موثر در اقتصاد تعاونی ایران (فهرست ۲۰ نفره)

مذاکره و رایزنی با تک‌تک آنها توسط پژوهشگر.

شناسایی روندهای مهم دو دهه گذشته اقتصاد تعاونی برای ترسیم سناریوهای دهه آینده.

گزارشات دیدبانی اقتصاد تعاونی، شامل مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف درونی نظام و مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدات بیرونی نظام از طریق مصاحبه نیمه ساختارمند با ۱۸ نفر از صاحب‌نظران شناسایی شده مورد تحلیل قرار گرفتند.

گام اول: شناسایی کنشگران مهم اقتصاد تعاونی‌های ایران اعم از تحت نفوذ و خارج از نفوذ و میزان اهمیت آنها

در این تحقیق در دو مرحله، شامل فاز اول میدانی (انجام مصاحبه‌های عمیق) و فاز دوم میدانی (پانل

گام پنجم: ترسیم چشم‌انداز کلی (تعیین مطلوب‌ترین آینده ممکن) (Pedram & Ahmadian, 2015: 189)

گام ششم: تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی و طراحی چارچوب سناریوها (Pedram & Zali, 2015: 31).

گام هفتم: نگارش سناریوها (هر سناریو، چارچوب محتوایی خود را از گام دوم (شناسایی مؤلفه‌ها و عوامل تأثیر گذار) می‌گیرد (Pedram & Zali, 2015: 32-33).

گام هشتم: ارزیابی سناریوها (در محیط داخلی به چه داده‌های بیشتری نیاز دارید تا امکان‌پذیری سناریوها را بالاتر ببرید؟ در محیط کلان بیرونی چطور؟ چه متغیرهایی می‌توانند نشانه‌های خوبی برای جهت‌گیری تغییرات در جهت نیل به سناریوی مورد نظر باشند؟ کدام سناریو وقایع را آن‌گونه که رخ می‌دهند شرح می‌دهد؟ (Goldasteh, 2017: 95).

بحث و نتایج

الف) ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

در انتخاب نمونه‌ها در تحقیق کیفی همه تلاش محقق در انتخاب نمونه‌ها، یافتن افرادی است که در موضوع تحقیق سرشار از اطلاعات بوده و از ذی‌نفعان اصلی موضوع پژوهش هستند. برای تبیین سناریوهای اقتصاد تعاونی در دهه آینده از دو گروه افراد نمونه‌ها انتخاب شدند. طیف اول، کسانی بودند که طی دهه گذشته و یا در حال حاضر از سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران موثر اقتصاد تعاونی در سمت‌های معاونین وزیر، مدیر کل ستادی، دبیرکل، رئیس هیات مدیره یا عضو اصلی هیات مدیره تشکلهای اصلی بخش دولتی و غیر دولتی تعاونی‌ها بودند. این گروه ۹ نفر و ۵۰ درصد نمونه‌ها را تشکیل می‌دادند. طیف دوم، شامل اساتید دانشگاه دارای تجارب پژوهشی متعدد در بخش تعاونی و بدنه کارشناسی و افراد صاحب‌نظر و با تجربه در دو بخش دولتی و غیر دولتی تعاونی که این گروه هم ۹ نفر و ۵۰ درصد مابقی نمونه‌ها را تشکیل می‌دادند. از بعد تحصیلات نیز ۶۱ درصد نمونه‌ها دارای مدرک دکتری و ۳۹ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند. حداقل

از مجموع ۳۱ کنشگر مؤثر شناسایی شده در پانل تخصصی، ۲۵ مورد، داخل کشور و ۶ مورد دیگر، خارج از کشور هستند. در مجموع، میزان اهمیت ۹ کنشگر در حد سه ستاره، ۱۲ کنشگر در حد دو ستاره و ۱۰ کنشگر دیگر در حد یک ستاره تشخیص داده شدند.

تخصصی اول) به شناسایی و تعیین میزان اهمیت مهم ترین کنشگران مهم اقتصاد تعاونی های ایران، اعم از داخلی یا خارجی و تحت نفوذ یا خارج از نفوذ، پرداخته شد.

جدول ۲: فهرست کنشگران به تفکیک میزان اهمیت

ردیف	کنشگران دارای اهمیت زیاد (***)	کنشگران دارای اهمیت متوسط (**)	کنشگران دارای اهمیت کم (*)
۱	اتاق تعاون ایران (مرکزی، استانی و شهرستانی)	سازمان تعاون روستایی ایران	احزاب و گروه های غیر تعاونی و علاقه مندان به تقویت بخش خصوصی
۲	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و ادارات کل استانی	بانک توسعه تعاون	تعاونگران
۳	تعاونی ها (در گرایش های مختلف)	صندوق ضمانت سرمایه گذاری تعاون	مجمع تشخیص مصلحت نظام
۴	اتحادیه تعاونی	انجمن علمی تعاون ایران	سازمان بین المللی کار
۵	رسانه جمعی و شبکه های اجتماعی	خانه تعاونگران ایرانی	سازمان خواربار جهانی
۶	گروه های اجتماعی (فعالان اجتماعی کشاورزان، کارگران و ...)	سازمان مدیریت و برنامه ریزی	سازمان تجارت جهانی
۷	مجلس شورای اسلامی	وزارت اقتصاد و دارایی	سازمان ملل متحد
۸	اتحادیه های مجازی وابسته به کسب و کارهای نوپا	بانک مرکزی و سایر بانک ها	اتحادیه بین المللی تعاون
۹	رقبای سایر بخش ها (اعم از خصوصی یا دولتی)	پیشگامان شکل گیری تعاون	وزارت جهاد کشاورزی و صمت

گام دوم: شناسایی مولفه ها و عوامل تأثیرگذار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی، ژئوپلیتیک و ...

در نظریه رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی ایران در دهه آینده که حاصل بیش از یک دهه مطالعات کمی و کیفی و صدها سال جمع تجربه اعضای خبرگان شرکت کننده در بحث های گروهی و افناعتی است، مهم ترین عوامل تأثیرگذار، در قالب ۷ مقوله اصلی و ۲۷ مقوله فرعی به شرح ذیل دسته بندی شده اند:

عوامل اقتصادی (ساختار، حمایت دولت، تامین مالی، سیاست اقتصادی و سیاست صادرات و واردات)

عوامل اجتماعی (مشارکت، سرمایه اجتماعی، کسب آموزش و مهارت، شبکه سازی و فرهنگ اشتراک دانش، ظهور رسانه های اجتماعی فراگیر و تغییرات جمعیتی و محیطی)

عوامل فرهنگی (اصول و ارزش های تعاونی شامل روحیه دگریاری، صداقت و ...، فرهنگ کار و تلاش، تنوع فرهنگی، علاقه و انگیزه و سطح سواد و دانش فنی)

عوامل مدیریتی (سبک های مدیریتی تعاونی، مشخصه های مدیران و سازمان و مدیریت)

عوامل سیاسی (کارگزاران حامی تعاونی ها و کارگزاران مخالف حمایت خاص از تعاونی ها)

عوامل تکنولوژیکی (تغییرات سریع تکنولوژی باز و تغییرات سریع تکنولوژی بسته)

عوامل محیطی (منابع طبیعی، موقعیت مکانی، ویژگی های جمعیتی و اقلیم آب و هوا)

خروجی اقتصاد تعاونی رشد یافته نیز دارای کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متنوعی خواهد بود که عبارتند از:

کارکردهای اقتصادی (افزایش سهم تعاون از اقتصاد ملی، افزایش کمی و کیفی تعاونی ها در کشور، گسترش تعاونی های دانش بنیان و سبز، جذب سرمایه های جدید، فرهنگ بهره وری منابع و مدیریت ریسک).

کارکردهای اجتماعی (گسترش عدالت و توزیع درآمد در جامعه، افزایش اشتغال و کاهش بیکاری،

شد و عناوین ۱۴ پیشران نیز با پیشنهاد اعضای پانل اصلاح گردید و در نهایت، ۳۰ پیشران با تعیین درجه اهمیت یک‌ستاره، دوستاره و سه‌ستاره، مورد تأیید پانل تخصصی قرار گرفت.

از مجموع ۳۰ پیشران مؤثر از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پانل تخصصی، در نهایت، میزان اهمیت ۱۱ پیشران در حد سه‌ستاره، ۱۶ پیشران در حد دوستاره و ۳ پیشران دیگر نیز در حد یک‌ستاره، واجد اهمیت تشخیص داده شد.

پایداری و ماندگاری تعاونی، فقرکاهی، جلوگیری از تکاثر ثروت دست افراد خاص و حکمرانی خوب).

کارکردهای فرهنگی (هویت تعاونی و تقویت روحیه پس‌انداز در جامعه).

گام سوم: شناسایی پیشران‌ها و میزان اهمیت آن‌ها

در بررسی‌های اولیه تحقیق جمعاً ۲۹ پیشران مؤثر در اقتصاد تعاونی‌های ایران شناسایی شده بودند که در مراحل بعدی تنها ۲ مورد از دیدگاه اعضای پانل، پیشران تشخیص داده نشد و حذف گردید. پس از بحث و بررسی‌های لازم، ۳ پیشران جدید نیز به فهرست اضافه

جدول ۳: فهرست پیشران‌ها به تفکیک میزان اهمیت

ردیف	پیشران‌های سه‌ستاره (***)	پیشران‌های دو ستاره (**)	پیشران‌های تک ستاره (*)
۱	اقدامات حاکمیتی در جهت توسعه تعاونی‌ها	ارتقای جایگاه تشکیلات فعلی در بخش دولتی تعاون (سازمان مستقل یا معاونت ریاست جمهوری)	توسعه ساختارهای تعاونی (شرکت‌های تعاونی مادر تخصصی، مجتمع تعاونی و ...)
۲	اعتماد و اقبال عمومی مردم به مشارکت و حضور در تعاونی‌ها	عدم حمایت حاکمیت نسبت به تعاونی‌ها	فرصت‌های جهانی شدن
۳	تعامل بین بخش‌های دولتی و غیردولتی تعاون برای توسعه افقی و عمودی (توسعه تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها و اتاق‌ها)	افزایش سهم بانک توسعه تعاون و صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاون در تأمین مالی و تضمین تعاونی‌ها	رقابت بین سازمان تعاون روستایی و وزارت تکاور و خنثی نمودن اثرات برنامه‌های توسعه‌ای یگدیگر
۴	توسعه فرهنگ تعاون و کار گروهی در سطح جامعه	تضعیف تعاونی‌ها با حذف تشکیلات متمرکز دولتی تعاون	
۵	مشارکت حداکثری اعضای تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها و اتاق‌ها در مدیریت آن‌ها	رقابت شدید منفی بین بخش دولتی و غیردولتی تعاون	
۶	حذف امور تصدی‌گری از بخش دولتی تعاون	ترویج فرهنگ فردگرایی و منافع شخصی در سطح جامعه	
۷	تأمین مالی کافی تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها	تغییرات تکنولوژیکی	
۸	توسعه تعاونی‌های توسعه پایدار، سبز حامی محیط‌زیست و تعاونی گروه‌های خاص (زنان، جوانان و ...)	حذف اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی (حذف جایگاه بخش تعاونی در قانون اساسی)	
۹	دولتی بودن اقتصاد در اغلب بخش‌ها و پایین بودن سهم بخش تعاونی از اقتصاد ملی	سبک مدیریت و ارتقای بهره‌وری	
۱۰	بی‌ثباتی قیمت‌ها و تورکود (رکود تورمی) در اقتصاد کشور	محدودیت‌های قانونی برای جذب سرمایه بیشتر اعضا در تعاونی‌ها	
۱۱	الگوی توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور	تغییر ساختار جمعیتی کشور	
۱۲		تجاری بودن فعالیت بانکی در کشور و عدم توانایی واحدهای نوپا در بهره‌مندی از منابع بانکی	
۱۳		توسعه تعاونی‌های بزرگ	
۱۴		افزایش ظرفیت صادراتی و توسعه تعاملات بین‌المللی تعاونی‌ها	
۱۵		حضور تعاونی‌ها در بازار سرمایه	
۱۶		افزایش توان رقابت‌پذیری تعاونی‌ها	

گام چهارم: شناسایی عدم قطعیت‌ها

پیشران‌ها از سوی اعضای پانل تخصصی، مورد بررسی قرار گرفت و به لحاظ میزان اهمیت و عدم قطعیت، به آن‌ها نمره داده شد تا عدم قطعیت‌های مربوط به اقتصاد تعاونی مشخص شوند. بر اساس امتیازات داده شده، در جمع‌بندی نهایی، در مجموع، ۴ مورد عدم قطعیت مهم‌تر به شرح ذیل وجود داشت:

اقدامات حاکمیتی در جهت توسعه تعاونی‌ها (تأمین مالی کافی و تضمین سرمایه‌گذاری در تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها، حذف امور تصدی‌گری از بخش دولتی تعاون (...)

اعتماد و اقبال عمومی مردم به مشارکت و حضور در تعاونی‌ها (توسعه فرهنگ تعاون و کار گروهی در سطح جامعه، مشارکت حداکثری اعضای تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها و اتاق‌ها در مدیریت آن‌ها و...)

تعامل بین بخش‌های دولتی و غیردولتی تعاون برای توسعه افقی و عمودی (توسعه تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها و اتاق‌ها)

بی‌ثباتی قیمت‌ها و تورکود (رکود تورمی) در اقتصاد کشور

گام پنجم: ترسیم چشم‌انداز کلی

در گام پنجم، حداقل ۲۴ مورد از مهم‌ترین چشم‌اندازهای مورد انتظار اقتصاد تعاونی‌های ایران در دهه آینده که از فراوانی بیشتری از نظر خبرگان مصاحبه شونده برخوردار بودند، فهرست شده است که از بارزترین آن‌ها این موارد است: تحقق سهم پیش‌بینی شده ۲۵ درصد برای بخش تعاون اقتصاد ملی؛ تأمین بخش عمده منابع مالی تعاونی‌ها؛ تضمین بخش عمده سرمایه‌گذاری‌ها؛ قابلیت رقابت شرکت‌های تعاونی با شرکت‌های خصوصی داخلی و خارجی؛ مشارکت بیش از ۵۰ درصدی جمعیت کشور در انواع مختلف تعاونی؛ حذف مقررات و قوانین مزاحم برای توسعه بخش غیردولتی؛ مطرح بودن تعاونی‌ها به‌عنوان رشد‌یابنده‌ترین شکل از مؤسسات؛ تبدیل‌شدن تعاونی‌ها به مدلی اعتمادآفرین؛ تبدیل‌شدن تعاونی‌ها به مدلی با قابلیت تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از سوی اعضا و ارکان؛ توجه دولت به بنگاه‌های تعاونی به دلیل اصول‌مداری و برخورداری از انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری

در بحران‌ها و تبدیل‌شدن تعاونی‌ها به مدلی برای پایداری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در حوزه خود. بر اساس مجموعه مصاحبه‌های عمیق انجام شده با صاحب‌نظران و خبرگان امر و نتیجه پانل‌های خبرگی مبتنی بر واقعیت‌های فعلی اقتصاد تعاونی در ایران و شرایط کلی منطقه‌ای و جهانی و جهت‌گیری‌های کلان اقتصاد ملی و سیاست‌های کلان نظام جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با اقتصاد تعاونی، چشم‌انداز قابل احصا برای اقتصاد تعاونی به‌منظور نقش‌آفرینی مناسب در اقتصاد ملی و توسعه کشور برای ده سال آینده به این شرح ارائه گردید:

تبدیل‌شدن تعاونی‌ها به مدلی برای پایداری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در حوزه خود

ترجیح‌دادن مدل تعاونی از سوی مردم در دهه آینده تغییر ماهیت تعاونی از نهادهای وابسته به دولت، به نهادهای وابسته به اجتماع

قابلیت رقابت تعاونی‌ها با شرکت‌های خصوصی داخلی و خارجی

مطرح بودن تعاونی‌ها به‌عنوان رشد‌یابنده‌ترین شکل از مؤسسات

تبدیل‌شدن تعاونی‌ها به بنگاه‌های مستقل، با کمترین اتکا به منابع دولت

استفاده از فناوری‌های نوین در تعاونی‌ها مشارکت بیش از ۵۰ درصدی جمعیت کشور در انواع مختلف تعاونی

ارتقای مردم‌سالاری توسط تعاونی‌ها حذف مقررات و قوانین مزاحم برای توسعه بخش غیردولتی به‌ویژه بخش تعاونی

توجه دولت به بنگاه‌های تعاونی به دلیل اصول‌مداری و برخورداری از انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری در بحران‌ها حذف کلیه امور تصدی‌گری از بخش دولتی تعاونی و

واگذاری آن به تشکل‌های غیردولتی بخش تأمین منابع مالی تعاونی‌ها به نحو مطلوب ایجاد بازارهای باز توسط تعاونی‌ها

خروج دولت از بنگاه‌داری و کاهش سهم دولت در اقتصاد (واگذاری به دو بخش تعاونی و خصوصی)

۱) حمایت یا عدم حمایت دولت و استقبال یا عدم استقبال مردم از اقتصاد تعاونی و ۲) تعامل بین بخش‌های دولتی و غیردولتی تعاون. براین اساس، دو عدم قطعیت کلیدی تأثیرگذار بر اقتصاد تعاونی در ده سال آینده را می‌توان به شرح ذیل در قالب جدول ۴ ترسیم نمود:

جدول ۴: دو عدم قطعیت کلیدی در اقتصاد تعاونی در دهه

آینده		شماره
نوع	عدم قطعیت کلیدی	
۱	عدم قطعیت کلیدی حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها	۱
۲	عدم قطعیت کلیدی گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها	۲

از دو عدم قطعیت کلیدی به دست آمده از سوی صاحب‌نظران و خبرگان، چهار سناریو قابل تصور است که در قالب جدول (۵) ارائه شده است.

جدول ۵: چهار سناریوی محتمل بر اساس دو عدم قطعیت کلیدی در مورد اقتصاد تعاونی در دهه آینده

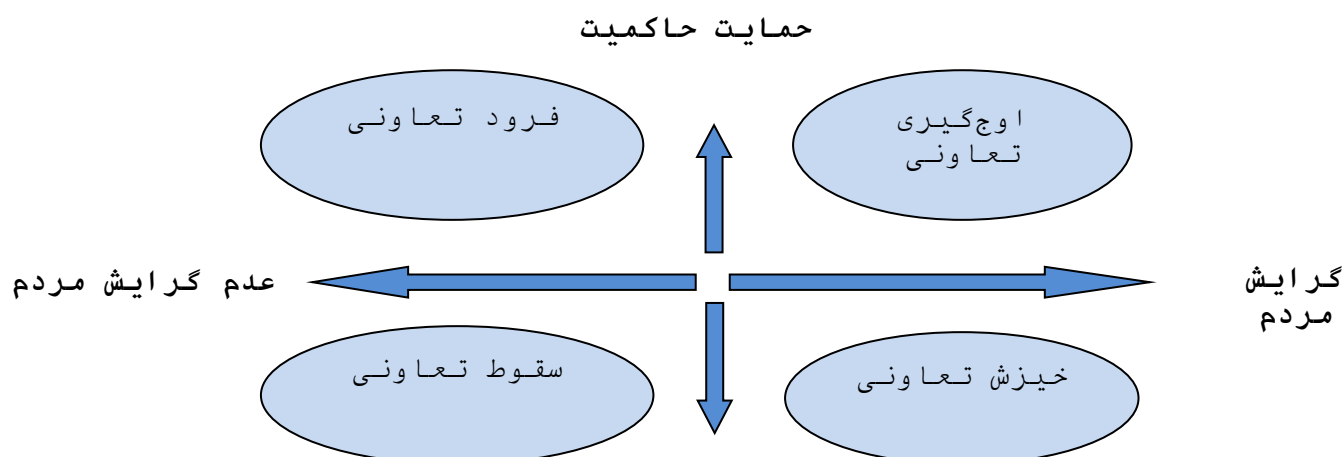
شماره	عدم قطعیت کلیدی ۱	عدم قطعیت کلیدی ۲	نام سناریو
۱	حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها	گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها	اوج‌گیری تعاونی
۲	حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها	عدم گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها	فرود تعاونی
۳	عدم حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها	گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها	خیزش تعاونی
۴	عدم حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها	عدم گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها	سقوط تعاونی

است. ناحیه سوم که گرایش مردم در حداکثر ولی حمایت حاکمیت در حداقل است، خیزش تعاونی نامگذاری شده است و در نهایت، در ناحیه چهارم چون هم گرایش مردم و هم حمایت حاکمیت در حداقل است، سقوط تعاونی نامیده شده است.

تضمین سرمایه‌گذاری‌ها (سهام آورده، تسهیلات و...) در بخش تعاون به نحو مطلوب تحقق سهم پیش‌بینی شده ۲۵ درصد برای بخش تعاون اقتصاد ملی گام ششم: تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی و طراحی چارچوب سناریوها

با توجه به دو سویه بودن عدم قطعیت‌های به دست آمده از سوی صاحب‌نظران و خبرگان می‌شد "وجود/عدم" یا "تقویت/تضعیف" آن‌ها را توصیف کرد. در این راستا، برای طراحی چارچوب سناریوها لازم بود این چهار عدم قطعیت به تعداد کمتری تنزل پیدا کند. از این‌رو، اعضای تیم پژوهش پس از بررسی‌های لازم به این نتیجه رسیدند که اقتصاد تعاونی به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد این بخش در بهره‌مندی از شبکه‌های افقی و عمودی قوی و امکان مبادلات درون شبکه‌ای، کمتر تحت تأثیر نوسانات کلان اقتصادی قرار می‌گیرد. لذا، با توجه به شرایط کنونی حاکم بر اقتصاد ملی که بیشتر جنبه دولتی دارد، کلیدی‌ترین عدم قطعیت‌ها را می‌توان در قالب دو مقوله خلاصه کرد:

همان‌گونه که در شکل (۱) آمده است از تلاقی دو محور عمودی و افقی چهار ناحیه به وجود می‌آید. در ناحیه یک که گرایش مردم و حمایت حاکمیت در حداکثر است، اوج‌گیری تعاونی نامیده شده است. در ناحیه دوم که گرایش مردم در حداقل ولی هنوز حمایت حاکمیت در حداکثر است، فرود تعاونی نامیده شده



شکل (۱) نواحی شکل‌گیری سناریوهای چهارگانه از تقاطع محور عمودی و افقی

کشورهای اروپایی، امکان استفاده از ظرفیت صادراتی در کشورهای همسایه و همجوار، بیشتر شده و روز به روز بستر برای استفاده از توانمندی اقتصاد مقاومتی فراهم‌تر می‌شود؛ چرا که حجم بسیاری از اثرات منفی ناشی از نوسانات قیمت دلار و واردات بی‌رویه کالاها کاسته شده و زمینه برای تقویت و رونق تولید داخل مهیا گردیده است و در این راستا، شاهد گسترش روز افزون شرکت‌های دانش‌بنیان و بسیج افکار عمومی میان مردم و گرایش به سرمایه‌گذاری داخلی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی بوده و این وضعیت به‌گونه‌ای رقم می‌خورد که روز به روز بر حس عزت‌خواهی و حس تعاونگری در کشور بر اساس آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های دینی رو به افزایش گذارده است و به فرمایش امام خمینی (ره): "این احساسی که در ملت پیدا شده است که باید تعاون کند باید اعانت کند، این از برکات انقلاب است. تا در این کشور روح تعاون وجود دارد از جمیع بلیات مصون و محفوظ است". مقام معظم رهبری هم که بارها بر اهمیت و ضرورت تعاون در اقتصاد سخن گفته‌اند. در این شرایط، جوانان، ساکنین مناطق کم‌برخوردار، سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به کار جمعی، صاحبان سرمایه‌های اندک اما کافی برای سرمایه‌گذاری فردی، کارآفرینان، ساکنین روستایی و مالکان زمین‌ها و اراضی کوچک، زارعین کوچک و خرده‌پا - که با آبیاری سنتی و

گام هفتم: نگارش سناریوها (آینده‌های بالقوه پیش روی اقتصاد تعاونی‌های ایران در دهه آینده)
سناریوها: اقتصاد تعاونی‌های کشور در آینده

پس از شناسایی و تعیین کنشگران مؤثر، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌ها، نوبت به بررسی سناریوهای ناظر بر آینده‌های باورپذیر بخش تعاونی و نقش کنشگران مختلف در شکل‌گیری آن‌ها می‌رسد. در سناریوهای حاصل شده، احتمال تحقق هر کدام از سناریوهای مطلوب و یا نامطلوب، با توجه به اهداف اقتصاد تعاونی (طبق تأکید اسناد بالادستی کشور و نیز ظرفیت ایجاد اشتغال پایدار و ظرفیت نهادی مؤثر بر گسترش و اعتلای سرمایه اجتماعی) وجود دارد، ولی چیزی که دورنمای آینده را مشخص خواهد کرد آن است که چه عواملی، در چه شرایطی و با چه نوع نقش‌آفرینی در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، تکنولوژیکی، جغرافیایی، مدیریتی و غیره روبه‌رو می‌شود. در اینجا، صرفاً روایت سه سناریوی اول که احتمال وقوع بیشتری دارند، ذکر می‌شود و در گام هشتم هر چهار سناریو ارزیابی می‌شود.

سناریوی ۱: اوج‌گیری تعاونی

روایت سناریو

طی سال‌های اخیر با وجود افزایش بی‌رویه قیمت‌ها و تورم افسارگسیخته و تحریم‌های اعمال شده آمریکا و

نمودن اثرات مثبت یکدیگر در راستای توسعه بخش تعاونی مشغول هستند. همچنین منازعات بین وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی (سازمان تعاون روستایی) و وزارت تکاور، در تولی‌گری تعاونی‌های کشاورزی و روستایی، اکثر تعاونی‌ها را دچار سر در گمی کرده است و در نتیجه اعتماد اجتماعی در درون تعاونی‌ها و روحیه مشارکت و کار گروهی در سطح جامعه به تدریج از بین رفته است و خصلت‌های فرد گرایانه و منافع شخصی، خانوادگی و گروهی، جایگزین روحیه خیرخواهی جمعی، حس همیاری و دگریاری شده است.

در این سناریو، پشتیبانی‌های مالی بانک توسعه تعاون و سایر بانک‌های کشور از بخش تعاونی همچنان در اولویت قرار دارد و صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاونی‌ها نیز منابع اعتباری مورد درخواست تعاونی‌ها را به میزان قابل توجهی تضمین می‌نماید. اما چون نظام برنامه‌ریزی همچنان متمرکز است، این اولویت‌ها توسط بخش دولتی تعیین و اعمال می‌شود و کارآمدی دولت در فرایندهای هدایت، حمایت و نظارت تعاونی براساس خلاقیت و نوآوری و تکنولوژی‌های جدید عملاً تضعیف شده است و تعاونی‌ها نقش چندانی در تعیین اولویت و سیاست‌گذاری‌های بخش تعاونی ندارند. لذا، اعتمادی به اولویت‌ها و سیاست‌های حاکمیت نداشته و به‌طور کلی شکاف بین دولت و مردم به تدریج زیاد می‌شود. در این سناریو جنبش‌های اجتماعی در سطح جامعه و نهضت تعاونی با رکود تدریجی و بطئی مواجه می‌شوند و نخبگان جامعه چندان تمایلی به کمک در حکمرانی خوب در اقتصاد تعاونی ندارند.

در این شرایط، مردم به تدریج تمایل و گرایش خود به بخش تعاونی را از دست داده و از تشکیل تعاونی‌های جدید خودداری می‌کنند و آن‌هایی هم که در تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها و اتاق‌ها عضو هستند به تدریج تمایل پیدا می‌کنند ماهیت شرکت خود را عوض کنند و به شرکت‌های خصوصی تبدیل شوند و چون یکی از اصول اولیه بنیادین تشکیل تعاونی، جمع شدن تعدادی از مردم برای برآوردن یک نیاز مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و یا تلفیقی از آن‌هاست، با کناره‌گیری مردم به‌عنوان اصلی‌ترین رکن تعاونی، این ساختار، نه تنها شکل نمی‌گیرد و تقویت نمی‌شود، بلکه ساختارهای

شیوه‌های معمول کشاورزی، اعم از کاشت و داشت و برداشت، امکان رقابت ندارند- بهره‌برداران زراعی، متقاضیان مسکن کارمندی، کارگری و آزاد، متقاضیان و بهره‌برداران صنفی - که در قالب تأمین نیازهای صنفی می‌بایست مجتمع شوند- کشاورزان، کارگران، رانندگان، صیادان، دانش‌آموزان، دانشجویان، بازاریان و... به‌منظور تأمین نیازهای صنفی و گروهی خود با توجه به رشد پیچیدگی و ابهام جامعه و تغییر در مفاهیم نوآوری، دسترسی به بازیابی و تحلیل اطلاعات در راستای ضرورت تفکر آینده‌نگرانه و مدیریت عدم قطعیت‌ها و پیش‌بینی آینده مطلوب، با ایجاد تشکل و شبکه‌سازی در قالب تعاونی و دیگر تشکل‌های همیاری، ثبات اقتصادی را روزبه‌روز تقویت کرده و با ایمان به ثمربخشی چنین حرکتی، از این ظرفیت برای خود استفاده می‌کنند.

در این سناریو، تعاونی‌ها نقش تعیین‌کننده در اقتصاد کشور دارند و با رشد کمی و کیفی، زمینه برای گسترش حوزه نفوذ آن‌ها در برنامه‌های دولت به‌خصوص در ایجاد اشتغال از طریق منابع نو فراهم است.

از آن‌جا که بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بخش تعاونی یکی از بخش‌های سه‌گانه اقتصاد محسوب می‌شود و تأکید ویژه‌ای بر انسان‌محوری اقتصاد صورت گرفته است، براساس رقابت سازنده و پایدار تعاونی‌ها با بخش‌های خصوصی و دولتی، رسیدن به سهم ۲۵ درصد در اقتصاد ملی، افزایش مشارکت مؤثر مردم در ارکان تعاونی‌ها و توانمندی در ایجاد اشتغال پایدار همراه با کاهش فقر و عدالت اجتماعی قابل تصور خواهد بود.

سناریو ۲: فرود تعاونی

روایت سناریو

طی سال‌های اخیر، با وجود حمایت‌های حاکمیت، اعم از دولت و مجلس و مجمع تشخیص مصلحت نظام و از همه مهم‌تر، پشتیبانی‌های بی‌دریغ مقام معظم رهبری از ارتقای جایگاه بخش تعاونی در اقتصاد ملی، گرایش مردم به سمت تعاونی و کارهای مشارکتی، کمرنگ شده است. اختلافات درونی بین بخش‌های دولتی متولی تعاونی‌ها و بخش غیردولتی، شامل اتحادیه‌ها و اتاق‌ها به‌شدت زیاد شده است و به‌جای هم‌افزایی، به خنثی

موجود هم به تدریج از بین می‌رود که این روند به منزله افول بطئی یا پایین آمدن تدریجی از اوج، طی یک دهه است.

سناریو ۳: خیزش تعاونی

روایت سناریو

طی سال‌های اخیر، با تغییرات مدیریتی صورت گرفته، انسجام در بخش غیردولتی تعاونی (داخل تعاونی‌ها و بین تعاونی‌ها و اتحادیه و اتاق) به شدت افزایش یافته و گرایش مردم به سمت تعاونی و کارهای مشارکتی زیاد شده است. مشارکت مردم در مدیریت تعاونی‌ها و تشکل‌های عمودی نیز به میزان قابل توجهی ارتقا یافته است؛ زیرا مردم با کارکردهای مثبت تعاون کاملاً آشنا شده‌اند و بیشتر اعضای تعاونی و توده مردم معتقدند که رویکرد تعاونی می‌تواند با هزینه‌های به مراتب کمتر از دو بخش خصوصی و دولتی، بسیاری از مشکلات جامعه، از جمله فقر و بیکاری را به مقدار زیادی کاهش دهد. در این سناریو اکثر تعاونگران و توده مردم اعتقاد دارند با توسعه بخش تعاونی، عدالت اجتماعی به نحو شایسته‌ای در سطح جامعه گسترش پیدا می‌کند و به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد این بخش از اقتصاد، توزیع درآمد نیز متعادل‌تر و شکاف درآمدی بین افراد و اقشار فقیر و غنی کمتر خواهد شد. اختلافات درونی بین بخش‌های دولتی متولی تعاونی‌ها و بخش غیردولتی، شامل اتحادیه‌ها و اتاق‌ها همچنان وجود دارد و این اختلافات سبب شده است حمایت‌های حاکمیتی برای توسعه تعاونی‌ها به شدت تحت‌الشعاع این منازعات قرار گیرد و کم‌رنگ شود. لذا، به جای هم‌افزایی، به خنثی نمودن اثرات مثبت یکدیگر در راستای توسعه بخش تعاونی مشغول هستند. همچنین منازعات بین وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی (سازمان تعاون روستایی) و وزارت تکاور، در تولی‌گری تعاونی‌های کشاورزی و روستایی، سبب شده است که حمایت هر دو نهاد دولتی از تعاونی‌ها به شدت کاهش یابد.

در این سناریو، پشتیبانی‌های مالی بانک توسعه تعاون و سایر بانک‌های کشور از بخش تعاونی به تدریج کم‌رنگ می‌شود، به نحوی که برای دسترسی به این تسهیلات هیچ فرقی بین تشکل‌های تعاونی و غیر تعاونی و یا افراد، وجود ندارد و هیچ اولییتی از طرف بانک‌ها و

حتی بانک توسعه تعاون برای تعاونی‌ها لحاظ نمی‌شود. صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاونی‌ها نیز یا ورشکسته شده و یا پاسخ‌گوی درخواست تعاونی‌ها برای تضمین اعتبارات نمی‌باشد.

در این سناریو، جنبش‌های اجتماعی در سطح جامعه و نهضت تعاونی فعال است و نخبگان جامعه برای همیاری و همکاری و مدیریت جریان‌های اجتماعی فعال هستند. علاوه بر کارکردهای اقتصادی و اجتماعی مورد اشاره، چون بخش تعاونی توانسته است در حل بحران‌های آب، محیط‌زیست، منابع طبیعی، رکود تورمی و غیره تا حدود زیادی موفق عمل نماید و اعتماد جامعه را جلب نماید، انسجام گروهی و اعتماد اجتماعی در جامعه به شدت بالا رفته است.

در چنین شرایطی، به تدریج تمایل و گرایش مردم به بخش تعاونی افزایش می‌یابد و علی‌رغم وابستگی بیش از ۸۰ ساله به حمایت‌ها و کمک‌های دولتی یا حاکمیتی و نیز با وجود کند شدن روند حرکتی آن در کوتاه مدت، تعاونی‌ها به دلیل تبعیت بخش از اصول اولیه تشکیل تعاونی (یعنی احساس نیاز تعدادی از مردم برای برآوردن یک نیاز مشترک اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و یا تلفیقی از آن‌ها) تشکل‌هایی واقعی و پایدارند و در درازمدت، این کاهش یا قطع وابستگی به حمایت‌های حاکمیت می‌تواند موجبات رشد و بالندگی تدریجی یا خیزش تعاونی‌ها را فراهم آورد (در یک بازه زمانی مشخص، به سناریوی اول نزدیک می‌شود).

گام هشتم: ارزیابی هر سناریو

سناریوی اول، مطلوب‌ترین سناریو برای اقتصاد تعاونی در دهه آینده است به دلیل شرایط ویژه کشور و توجه به اقتصاد مقاومتی و رونق تولید داخلی، از ظرفیت شبکه گسترده افقی و عمودی تعاونی‌ها به نحو شایسته-ای استفاده شده و هم‌گرایش مردم به سرمایه‌گذاری در داخل کشور افزایش می‌یابد و هم‌زمینه جذب سرمایه‌های خارجی فراهم است. با توجه به افزایش روحیه تعاون و کار گروهی در جامعه به دلیل حمایت حاکمیت و استقبال مردم، شرایط برای رشد و بالندگی اقتصاد تعاونی در کشور فراهم است. لذا، اوج‌گیری تعاونی نام مناسبی برای این سناریو است. در سناریوی دوم، به دلیل افزایش اختلافات درونی بین بخش‌های

مهم‌ترین اقدام پژوهشگر تلاش برای مدیریت عدم قطعیت‌ها با هدف بروز و ظهور سناریو یا سناریوهای مطلوب و جلوگیری از وقوع سناریوهای نامطلوب است.

راهکارهایی برای مدیریت عدم قطعیت آینده اقتصاد تعاونی‌های ایران

برای مدیریت عدم قطعیت‌ها باید راهکارهایی ارائه شود که بتوان به چشم‌انداز مطلوب دهه آینده یا تحقق عملی سناریوهای مطلوب نزدیک و مانع تحقق سناریوهای نامطلوب شد. در ادامه، ابتدا چند راهکار کلی ارائه می‌شود و سپس، به تفکیک دو عدم قطعیت کلیدی، مهم‌ترین راهکارها و پیشنهادها ارائه می‌گردد:

راهکارهای کلی

تغییر ساختار شکل‌گیری تعاون در کشور:

الگوی تعاون در ایران، الگویی دولت‌ساخته است. در دهه آینده، تعاونی‌ها باید مؤسساتی شوند که با اراده فعالان اجتماعی و گروه‌های اجتماعی و با اتکا به منابع اجتماعی و در بستر تعاملات اجتماعی شکل بگیرند و یک‌سری از نیازها و هدف‌های اجتماعی را پاسخ دهند؛ یعنی از نهادهای وابسته به دولت، به نهادهای وابسته به اجتماع، تغییر ماهیت دهند.

توانمندسازی تعاونی‌ها برای رقابت در شرایط

آینده اقتصاد جهانی: در دهه آینده، شرکت‌های تعاونی باید آنقدر توانمند شوند که قادر به رقابت با شرکت‌های خصوصی داخلی و خارجی باشند. یکی از راهکارهای توانمندسازی مورد استفاده در کشورهای دارای بخش تعاونی قوی نیز، ادغام تعاونی‌های کوچک و متوسط مشابه، در قالب تعاونی‌های بزرگ‌تر و قدرتمندتر است.

تغییر جهت‌گیری بخش تعاونی ایران به سمت

تشکیل تعاونی‌های تخصصی، دانش‌بنیان و نسل جدید: با عنایت به تغییرات سریع فناوری و تحولات دهه آینده، بسیاری از تعاونی‌های سنتی در برخی گرایش‌ها دیگر پاسخ‌گوی نیاز نیستند و لازم است در تشکیل تعاونی‌های جدید، جهت‌گیری به سمت تعاونی‌های تخصصی، دانش‌بنیان و نسل جدید باشد.

بازنگری در قوانین و مقررات و حذف قوانین و

مقررات مزاحم برای توسعه بخش غیردولتی: قوانین و مقررات بخش تعاونی ایران بایستی، متناسب با جمیع

دولتی و غیر دولتی تعاونی‌ها و همچنین، افزایش منازعات بین وزارتخانه‌های متولی بخش تعاونی در ایران باعث کاهش اعتماد اجتماعی و روحیه مشارکت در درون تعاونی‌ها شد و روحیه فردگرایی و منافع شخصی در جامعه جایگزین می‌گردد. لذا، با وجود تداوم حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها لیکن به دلیل عدم استقبال مردم از تعاونی‌ها، که اصلی‌ترین عامل رشد و بالندگی تعاون هستند، به افول بطئی (فروود) تعاونی‌ها منجر خواهد شد. در سناریوی سوم، چون گرایش و استقبال مردم وجود دارد، علی‌رغم عدم بهره‌مندی از حمایت دولت، تعاونی‌ها در کوتاه‌مدت، نوعی رشد بطئی (خیزش) را تجربه خواهند کرد. اما در بلندمدت، به شرایط افزایش سرعت اوج‌گیری خواهند رسید. برخی کارشناسان معتقدند این سناریو در درازمدت حتی از سناریوی اول هم برای بخش تعاونی کشور مطلوب‌تر است، زیرا اتکای تعاونی‌ها به حمایت حاکمیت کاملاً از بین می‌رود و آنها با توجه به مزیت‌ها و توانمندی‌های ذاتی کار گروهی و جمعی به رشد و بالندگی می‌رسند. در سناریوی چهارم که احتمال آن از سه سناریوی دیگر کمتر است، موجبات شکست نهضت تعاونی در ایران فراهم می‌شود و تعاونی‌ها به مرحله فروپاشی (سقوط) خواهند رسید. احتمال وقوع این سناریو بسیار اندک است. زیرا از یک-طرف بعيد به نظر می‌رسد در آینده نزدیک قانون اساسی کشور عوض شود و اولویت‌های این بخش از اقتصاد در سیاست‌های کلان کاملاً حذف شود. از طرف دیگر، مزیت‌های بخش تعاونی در اقصی نقاط جهان و حتی در کشورهای دارای اقتصاد سرمایه داری هم ثابت شده است. لذا، نمی‌توان تصور کرد اکثریت مردم کشور این واقعیات مسلم جهانی که در آموزه‌های دینی و فرهنگ ملی هم جایگاه بالایی دارد (توجه به اصول و ارزش‌های تعاونی همچون، دگر یاری، صداقت، توجه به منافع جمعی و ...) را به‌طور کلی کنار گذاشته و روحیه تعاون و کار گروهی در جامعه به‌طور کامل از بین برود.

راهکارهای پیشنهادی

همانگونه که در بخش‌های مختلف این تحقیق تأکید شده است، مطالعات آینده‌نگاری، صرفاً پیش‌بینی آینده نیست، بلکه تلاش کلیه ذی‌نفعان برای ساخت آینده مطلوب است. لذا، پس از شناخت سناریوهای محتمل

موافقت اصولی، مجوزها، زمین، تسهیلات بانکی و مالی سهل‌الوصول، آموزش مهارتی و سایر امکانات تأمین مالی و سرمایه‌گذاری اولیه، به‌صورت پایدار فراهم باشد.

کنشگران داخلی بخش تعاونی از انسجام لازم برخوردار باشند و در صورت لزوم، حمایت و هدایت هدفمند داشته باشند و از مشارکت مؤثر کنشگران خارجی بخش تعاونی به‌نحو مقتضی بهره‌برداری شود.

حمایت‌های سه قوه و ارکان نظام از تعاونی‌ها در چارچوب اجرای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی و سند چشم‌انداز ۲۰ ساله همواره رصد شود و با مطالبه‌گری توسط بخش تعاونی، عملیاتی و اجرایی گردد.

سازمان‌های نظارتی به‌ویژه سازمان بازرسی کشور، بر اجرای دقیق قوانین حمایتی بخش تعاون نظارت کند و تخلفات احتمالی را در چارچوب قانون، گزارش و پی‌گیری نماید.

راهکارها و پیشنهادهای اختصاصی مرتبط با گرایش و استقبال مردم نسبت به تعاونی‌ها

یکی از اقدامات مهم برای مدیریت عدم قطعیت، استقبال مردم از تشکیل تعاونی‌ها، افزایش مشارکت آن‌ها در مدیریت تشکلهای افقی و عمودی بخش است. یکی از چالش‌های مهم مبتلابه بخش تعاونی ایران در چند دهه گذشته، مشارکت کم‌رنگ مردم در تعاونی‌ها (عضویت ۱۷-۱۳ درصدی مردم در تعاونی‌ها و مشارکت ۱۵ تا ۲۰ درصدی اعضا در مجامع سالانه، عدم مشارکت در امور مدیریت و عدم نظارت بر عملکرد مدیران تعاونی‌ها) بوده است. از این‌رو، افزایش مشارکت بیش از ۵۰ درصدی جمعیت کشور در انواع مختلف تعاونی و افزایش نقش اعضای تعاونی در مجامع به حداقل ۸۰ درصد، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. آگاه‌سازی و توسعه فرهنگ مشارکت و کار گروهی توسط سازمان‌ها و نهادهای متولی در سطح جامعه و آموزش اعضای موجود تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها و اتاق‌ها و اصلاح قوانین و مقررات مربوط به مجامع تعاونی‌ها برای حضور پررنگ اعضا از راهکارهای پیشنهادی در این زمینه است.

از فرهنگ غنی اسلام (آیات و روایات تأییدکننده منافع جمعی و گروهی و تعاون و همکاری) برای تقویت باورها در سطح جامعه استفاده شود.

شرایط حاکم بر کشور، از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مورد بازنگری قرار گیرد. پس از بازنگری قوانین و مقررات، باید از تغییرات زیاد در تعاونی‌ها پرهیز کرد تا از ثبات نسبی برخوردار شوند و امکان سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی میان‌مدت در بخش فراهم شود. یکی از اقدامات مهم در راستای بسترسازی برای افزایش سهم بخش‌های غیردولتی در اقتصاد ملی، حذف قوانین و مقررات بازدارنده و مزاحم در این بخش‌هاست. بروکرایی‌های اداری و قوانین و مقررات متعدد و بعضاً متناقض، روند رشد و بالندگی بخش‌های غیردولتی به‌ویژه تعاونی‌ها را متوقف و یا لاقبل به شدت کند خواهد نمود. تجارب جهانی در این زمینه مؤید آن است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، قوانین و مقررات بخش تعاونی به‌صورت بازدارنده و یا پیش‌برنده، در رشد و توسعه تعاونی‌ها در این کشورها نقش داشته است.

راهکارها و پیشنهادهای اختصاصی مرتبط با حمایت حاکمیت از تعاونی‌ها

تا حد امکان، اختلافات درونی بخش تعاون کشور (به‌ویژه نهادهای دولتی با محوریت وزارت تکاور و نهادهای غیردولتی با محوریت اتاق تعاون) برطرف شده و با هم‌افزایی این دو بخش، به ارتقای جایگاه تعاونی‌ها در سطح جامعه و اقتصاد ملی کمک شود.

قانون بخش تعاونی، توسط مجلس شورای اسلامی اصلاح شود و موضوع مستثنی شدن سازمان تعاون روستایی از شمول این قانون حذف گردد و یا لاقبل سازوکارهایی برای هماهنگی و همکاری نزدیک دو نهاد دولتی متولی بخش تعاونی، به‌منظور جلوگیری از سر درگمی تعاونی‌های کشاورزی و روستایی، طراحی و اجرا شود.

چتر حمایتی حاکمیت برای حمایت گسترده و ویژه از اقشار متوسط و ضعیف و فاقد سرمایه کافی برای شروع فعالیت اقتصادی منجر به اشتغال مولد، گسترش یابد. در شکل‌گیری فعالیت تعاونی، افراد فاقد سرمایه کافی، باید احساس کنند که از "فرصت مساوی و یا حتی فرصت بیشتر" برای سرمایه‌گذاری، ایجاد بنگاه اقتصادی و اشتغال مناسب برخوردارند و در این راستا تسهیلاتی مثل دسترسی مناسب به زیرساخت‌ها،

پرهیز شود و برنامه‌های اجتماعی و مشارکتی مناسب جایگزین آن‌ها شوند.

باتوجه به ماهیت و اصول تعاون، لازمه شکوفایی تعاونی‌ها، مشارکت و حضور فعال اعضا در مؤسسات متعلق به خود و بالاتر از آن، قبول مسئولیت‌های ناشی از عضویت و سرمایه‌گذاری مالی لازم در این نهادهای اجتماعی و اقتصادی نوین است.

کار فرهنگی برای نهادینه‌شدن و پذیرش اقتصاد تعاونی و باور تعاون در بین اقشار و ذی‌نفعان مختلف، اعم از تصمیم‌گیران و قانون‌گذاران و غیره از طرق مختلف کتاب‌های درسی مدارس و دانشگاه‌ها، فضای مجازی، رسانه‌های گروهی و امثالهم صورت گیرد.

اقدامات لازم در جهت احیای فرهنگ غنی ملی برای ترویج و توسعه کارهای مشارکتی در سطح جامعه (فرهنگ چند هزار ساله شکل‌گیری تعاونی‌های سنتی و احیای سنت‌هایی چون واره در روستاها، مشارکت گروهی در بازسازی و لایروبی قنوات و ...) صورت گیرد. استفاده از رهبران اجتماعی و مذهبی جامعه و افراد ذی‌نفوذ برای فرهنگ‌سازی کار جمعی و گروهی مورد اشاره در بند ۲ و ۳ ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

از طریق کلیه نهادهای فرهنگی، آسیب‌های وارده به اعتماد اجتماعی بخش تعاونی ترمیم گردد و در سطح اجتماع از رایج هر نوع برنامه ترویج‌کننده فردگرایی

REFERENCES

- Ahmadi, K, Akbari, M & Boostan Ahmadi, V. (2020). Future scenarios for housing demand through employee and worker's housing cooperatives Kurdistan Departement General of Cooperative, Labor and social welfare, Quarterly Journal of Future Cities Vision, Spring 2020, Vol. 1, No,1, P 71-86 (in Farsi)
- Ansari, H. (2006). *Cooperative in the third Millennium*. Tehran: Research Office of the Ministry of cooperatives (in Farsi).
- Danaeifard, H., Alvani, M., & Azar, A. (2007). *Methodology of qualitative Research in Management: A Comprehensive Approach*. Tehran: Eshraghi Publisher, 2nd ed. (in Farsi)
- Darabi, S, Azadmanesh, Sh., & Torkashvand, M. (2019). A study on the future changes in the labor in Iran with emphasis on employment opportunities and challenges under land use planning National conference on labor, Tehran, Ministry of cooperatives, Labor and Social welfare, Talash Hall. (in Farsi).
- Deller, S., Hoyt, A., Hueth, B & Sundaram Stukel, R. (2009). *Research on the Economic Impact of Cooperatives*, Publisher: University of Wisconsin Center for Cooperatives, Revised June 19, 2009, Wisconsin-Madison, USA.
- Fahey, L. & Randall, R.M. (1998). *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios*. John Wiley & sons, New York, USA. (<https://www.wiley.com>)
- Felinahvand, S. (2013). *Agricultural Extension System in Iran: The Status Quo and Foresight* (Ph.D Thesis). Tehran: University of Tarbiyat Modarres, Iran, (in Farsi).
- Fulton, M., Giannakas, K. (2012). *The Future of Agricultural Cooperatives. Annual Review of Resource Economics* 5(1). Nov 2012. University of Nebraska-Lincoln, USA. <https://www.researchgate.net/publication/234146797>
- Giaoutzi, M., Stratigea, A. & Van Leeuwen, E. (2012-2013). *Scenario Analysis As A Foresight Tool in Agriculture, Int. J. Foresight and Innovation Policy. Vol.8*
- Glenn, J.C., and Gordon, T.G. (2004). *The Encyclopedia of Futures Studies Methods* (Translated by Marziyeh KeyGhobadi and Farkhondeh Maleki). Tehran: Tisa (in Farsi).
- Goldasteh, A. (2017). *Foresight in Higher Education: Based on Scenario Method*. Tehran: Center for Research on National Academic Policy (in Farsi)
- Haji, L., Chizari, M., & Chobchian, Sh. (2017). *Factor analysis of the sustainable development drivers of agricultural producers cooperatives in Naghedej Township as viewed by the members*. *Journal of Agricultural Economic Research*, 48(2), 299-309 (In Farsi)
- Hogeland, Julie A. (2015). *Managing Uncertainty and Expectations: The Strategic Response of US Agricultural Cooperatives to Agricultural Industrialization. Journal of Cooperative Organization and Management*, 3, 60-71 (see: <http://www.jobportal.ir>).
- ICA, (2018), *Cooperatives and the Future of Work*. Brussels, Belgium.
- ICA, (2018), *Cooperatives and the Future of Work: Position Paper*, 30 April 2018. (see: www.RESCOOP.eu).
- ILO, (2015), *Small and Medium-sized Enterprises and Decent and Productive*
- Employment Creation. Geneva: ILO.
- ILO, (2016), *Provision of Care through Cooperatives*. Geneva: ILO.

20. Khosravi, H., and Yazdani, M. (2017). The Reasons for Inefficiency OF Outline Policices of Article 44 for the Development of Cooperative Sector in 2016-2015. *Cooperative and Agricultre Journal* 6(23), 171-210, Tehran: Ministry of Cooperatives (in Farsi).
21. Mashima, P. (1995). *Cooperative Principles and Values: Some Guidelines for Managing Asian Consumer Cooperatives* (Translated by Hossain Amiri). *Cooperative Journal*. Vol. 47, 22-25 Tehran: Ministry of cooperatives (in Farsi).
22. Julie A. Hogeland (2015) *Managing Uncertainty and Expectations: The strategic response of Us Agricultural cooperatives to agricultural industrialization*
23. Mehri, K., Safaei, S., and Amini Bardpareh, E. (2016). A Study on the Obstacles to the Development of Erontiersmen cooperatives Using Theme Analaysis Method. *Journal of management and Development Process* 29(3) 123-150. Tehran (in Farsi).
24. Najafi, M., Nouri, H., & Amini, A, M. (2019). Assessing the Role of Management in Performance of Rural Production Cooperatives: (A Case Study of Isfahan Province). *Journal of Agricultural Economic Research*, 50(3), 531-547 (In Farsi)
25. Nazemi, A. (2012). *Scenario Method: Training Handbook Servies*. Tehran: Education and Research Institute of Defence Industries , 1 th ed (in Farsi).
26. Pedram, A. R., and 'zali, s. (2015). *Scenario Development Process in strategic Issues : case study of Future Scenarios for Syria's Crisis* . Tehran: Institute of Strategic Futures Studies Horizon, 1 th ed (in Farsi)
27. . Porter, M. (1985). *Competitive Advantage. The Free Press, New York, USA*
28. Ringland, G. (1998). *Scenario Planning: managing for the Future. John Wiley & Sons, Chichester, England.*
29. Roelants, B., Doygan, D. , Eum, H.S. , and Terrasi , E. (2012). *The Resilience of the Cooperative Model: How Worker Cooperatives, Social Cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the Crisis and Its Conseqaunces. EUROPEAN COMMISSION-CECOP- Europe.*
30. Roelant, S., Eum, H.S., and Terrasi, E. (2014), *Cooperatives and Employment: 31. A Global Report. Brussels: CICOPA.*
32. Rostami Shahrebabaki, H. (2016). *Cooperative in simple words*. Tehran: Ministry of Cooperatives (in Farsi).
33. Sarmad, Z., Bazargan, A., and Hejazi, E. (2010). *Research Methods in Behavioral Science (zothed.)*. Tehran: Agah (in Farsi).
34. Tabibi, J., Maleki , M.R., and Delgoshaei, B. (2014). *Compilation of Thesis' Dissertation , Research Proposal and Artile (5 thed.)* Tehran: Diba (in farsi).
35. Taleb, M. (1997). *Coperative Principles and Ideas* , Publisher university of Tehran : Tehran. (in Farsi).
36. Yazdani, S., Riahi, A., & Peikani, Gh. (2017). Economic analysis of pareh cooperatives in Mazandaran province. *Journal of Agricultural Economic Research*, 48(2), 211-226 (In Farsi)